

Når mænd er sammen

Om identitet, fællesskaber og positiv maskulinitet

*Af postdoc Mathies G. Aarhus, Göteborgs Universitet, lektor Lars Handesten, SDU,
og ekstern lektor Johanne Gormsen Schmidt, Københavns Universitet*

I et Instagram-opslag fra den 13. januar 2023 advarede den danske influencer og forfatter Sebastian Lynggaard, aka Herlige Svend, om kvindefjendske influencere som Andrew Tate og deres stigende popularitet blandt unge drenge. Patriarkalske forestillinger om mandens naturlige disponering mod dominans og kvindens plads i hjemmet ”fungerer som vejviser for nogle mænd, som grundlæggende føler sig forkerte fordi de oplever at samtalen om maskulinitet er umulig at have hvis ikke man sætter ordet giftig foran. Og det vil jeg egentlig give dem ret i. Samtalen om den gode maskulinitet er svær at finde. Men hvis skyld er det egentlig at der ikke findes nok steder at spejle sig?” (Lynggaard, 2023). Ifølge Lynggaard er det mændenes egen skyld, at unge drenge tilslutter sig giftige kønsforestillinger, fordi mænd ikke har kultiveret en kønsbevidsthed eller et sprog til at italesætte den positive maskulinitet.¹ Det er et grundlæggende svigt ikke bare i den offentlige debat om maskulinitet, men også i de mellemmandlige fællesskaber, der kunne drive samtalen om, hvad det vil sige at være en god mand:

Vi har været nemme ofre, fordi den konstruktion, vi har lavet af vores køn i kollektiv forstand, ikke er mere stabilt end et korthus af knægte med hold i lænden. Vi er individer – og som sådan står vi selvtilidsfulde og stærkt. Men begynder man at pille lidt ved eller puste lidt til os som fællesskab, falder det hele sammen. (Lynggaard, 2022, upag.)

Det er altså gennem en kollektiv erfaringsverden, at maskuliniteten kan nå et mere holdbart sted hen, og det kræver ifølge Lynggaard en ny grad af ærlighed og italesættelse af positive maskuline værdier. Han famler selv efter disse værdier på sin Instagram-profil, men forsøger sig momentvis med dyder som tvivl, nysgerrighed og at stå ved det, man elsker (fremfor at

¹ Se også bogen *Mandsforræder. Vores vrede, ansvar og potentiale* (2022), hvor Lynggaard diskuterer mænds fællesskaber i fx omklædningsrummet, på teenageværelset og på sociale medier. I 2. del ”Sammen” søger han en ”positiv forståelse af det at være mand”, som han bl.a. finder i en afvisning af tidligere individbaserede definitioner på det maskuline.

brokke sig over det, man hader (som mange mænd ellers er gode til)). Det kan måske være svært at se, hvad der er typisk maskulint ved netop disse værdier, hvilket man både kan se som et problem eller som en styrke, der kan udvide maskuliniteten. Disse værdier er ikke eviggyldige sandheder om det maskulines essens, men det er også pointen, da en del af problemet med traditionelle mandeidentiteter har været, at de har været essentialistiske (Connell, 2020, s. 68-69). Det synes dog stadig svært for debattører som Lynggaard at definere klare maskulinitetsidealer, eftersom mange klassisk maskuline karaktertræk virker mistænkelige ovenpå de seneste års kulturkamp og det fald af mandlige rollemodeller, der er fulgt i kølvandet på #MeToo-bevægelsen.

Men andre forfattere har også gjort forsøg på at opspore en opbyggelig maskulinitet, og det er deres bud, denne artikel undersøger. Hvordan forestiller mandlige forfattere sig, at en cis-mand kan praktisere en etisk maskulinitet, der på én gang forholder sig til en maskulin erfaringsverden og forlader fantasier om dominans og vold? Artiklen trækker på så forskellige genrer som digte, romaner, erindringer og tv-dokumentarer for at kortlægge den diskussion, der foregår i samtidskulturen om den gode maskulinitet. Diskussionen er ikke ny, men nærmere en fortsættelse og opblomstring af debatter, der tidligere har udspillet sig i dansk litteratur (se fx Jørgensen, 1984). Vi træder derfor først et skridt tilbage i vores undersøgelse og ser på, hvordan maskuliniteten blev fremstillet og diskuteret i 1970'ernes ikoniske maskulinitetsroman *Fodboldenglen* (1979) af Hans-Jørgen Nielsen, som bliver afsat for vores analyser af nye litterære bidrag: Victor Boy Lindholms *En del af hjertet går ud af kroppen* (2022), Kristian Leths *En vej ud af tågen* (2022), Duncan Wieses *Kirsebærplukkerne* (2023) og Geir Gulliksens *Hvis jeg var mand* (2023). I konklusionen inddrager vi også instruktør Lasse Rahbeks tv-dokumentarserie *Sirius* (2023) for at diskutere, hvor vi ser debatten om den gode maskulinitet bevæge sig hen. Vores fokus i undersøgelsen af dette korpus er værkernes fremstilling af maskulinitet i de forskellige fællesskaber, som optager dem: venskab, familie, forholdet mellem fædre og sønner samt den fælles mission.

I både aktuel og ældre litteratur finder vi et opgør med den klassiske maskulinitet. Det, vi fokuserer på her, er de positive værdier, der sættes i stedet for den ofte udskældte ”giftige maskulinitet”. Det drejer sig om maskulinitetsidealer, som prøver at transcendere den negative forestilling om alt det, som manden i hvert fald *ikke* skal være. Vores analytiske udgangspunkt ligger i forlængelse af Rita Felskis argument om, at den førhen sejrende kritiske opbyggelighed har tabt pusten i både akademiske og etisk-politiske diskussioner (Felski, 2015). Et maskulinitetsideal, der udelukkende beror på negation og ”mistankens hermeneu-

tik”, synes tilsvarende at have mistet overbevisningsevnen for en del mandlige forfattere, der søger positive modeksempler til de overgrebsmænd, vi har set i medierne de senere år.

Hypotesen for denne artikel er, at det er i fællesskabets spejl, at samtidskulturens mand forestiller sig positive maskulinitetsfortællinger. Uden fællesskaber kan manden ikke skabe mening eller værdi.² Maskulinitetens værdi skabes i dialogens rum. Det fælles sprog får derfor en særlig betydning, og i udformningen af dette har litteraturen en væsentlig rolle at spille. I disse år snakkes der ofte om maskulinitetens krise, men med afsæt i artiklens argument kunne man lige så vel diskutere mandefællesskabernes krise. Det er desuden interessant, at mænds trivselsproblemer er steget, parallelt med at deres læsekultur og engagement i litteratur og kulturforbrug er faldet.³ Fælles for værkerne i denne artikel er, at de forestiller sig en central rolle for litteraturen i samtalen om den gode maskulinitet og i udformningen af sunde mandefællesskaber.

Fremad og aldrig glemme – på vej mod en ny maskulinitet i 1970’erne

Hans-Jørgen Niensens *Fodboldenglen* (1979) lægger ud med et motto formuleret af kunstneren og marxisten Bertolt Brecht: ”Fremad og aldrig glemme...”. For at komme frem må man tilbage i historien. Dér finder man forklaringer og kimen til nye retninger, og det gælder både den individuelle og den kollektive historie. *Fodboldenglen* former sig da også som en række dagbogsblade, der rummer erindringer og refleksioner, der skal bringe hovedpersonen Frands på sporet igen efter en gennemgribende livskrise. Barndomsvennen Franke har taget sit eget og familiens liv, Frands’ egen familie med hustru og søn er gået i opløsning, hans arbejde med en afhandling om fodbold er gået i vasken, og den venstrefløjsbevægelse, han har været knyttet til, er dybt splittet og på mange måder desorienteret. Dertil kommer det fællesskab, som sproget udgør, og også her har maskuliniteten problemer, fordi gængse sprogformer ikke slår til. Der er således krise på alle fronter.

Hvis mandens maskulinitet, som vi indledningsvist har beskrevet, formes i og med de fællesskaber, han indgår i, så indikerer kriserne i familie, venskab, parforhold, arbejde, klassekamp og sprog også en maskulinitet i store problemer. I romanen tematiseres den maskuline krise, idet gamle idealer først må falde, uden at man nødvendigvis har nye klar til at indtage den tomme plads. Romanen er selv en overgang og en søgen efter nye, holdbare

² Undersøgelser viser, at mænd har færre venner end tidligere, fx har hver femte amerikanske mand ikke nogen nære venskaber (Balslev, 2022).

³ Se introduktionen til dette særnummer.

maskuline fællesskaber. Bevægelsen går fremad, men er slet ikke færdig i romanen, faktisk først lige begyndt.

Centralt i romanen står forholdet mellem vennerne Frands og Franke. De er opvokset i samme beboelse på Amager, men har alligevel både forskellige familieforhold og evner, som bringer dem ad forskellige veje i deres liv. Som børn og ganske unge er de fælles om fodbolden – i gården og i klubben. Her hænger de sammen som FF i et tilsyneladende ubrydeligt fællesskab. Det er også i gården og klubben, at deres rå, selvhævdende og lettere brovtende maskulinitet grundlægges og udvikles. Det er her, man lærer ikke at vise svaghed, og at hvis man ikke dominerer, så bliver man domineret. Men det er også her, at en anden øm, solidarisk, legende og kropslig maskulinitet bliver til og foldes ud. Den kulminerer i FF's fælles mål, som beskrives således:

Det fantastiske er, at målet er lykkedes på netop denne nonchalante, overrumplende måde. Det er det, der kommer bag på mig, og Franke med, i hvert fald åbner han, uendeligt langsomt, klumpen omkring sig, kommer hen imod mig, mens vi ser på hinanden, og giver mig et lille dask på armen, som kvittering, i vores holdning overfor hinanden samhørighed, ja kærlighed, som ellers kun kroppe efter sjældent vellykkede samlejer strejfer. (Nielsen, 1979, s. 30-31)

Som voksen oplever Frands noget tilsvarende ved søndagens kampe i Sundby Idrætspark. Det formulerer han således med brod mod feministerne:

Jo, jo det er en verden fuld af øllet bøvehed, men for os, der er der, samtidig en oplevelse af varme, bekræftelse, fællesskab. Hvad der er kommet af godt til os mænd, er kommet filtreret gennem den slags verdener, man kan ikke bare med en rød streg ned gennem os skelne vores gode egenskaber fra vores dårlige. Ulykkeligvis er de filtret anderledes sammen [...]. (s. 121)

Den skrivende Frands har konstant blik for dobbelthederne i enhver relation og i den maskuline identitet. Det er accepten af denne dobbelthed, der udgør grundlaget for hans søgen efter en ny maskulinitet.

Venskabet, der er knyttet til fodbolden, bliver brudt, da drengene kommer i puberteten og bevæger sig hver sin vej. Franke har retning mod en professionel fodboldkarriere, og den boglige Frands har retning mod en karriere som intellektuel skribent. Et senere forsøg på at genoptage venskabet mislykkes, fordi de begge har spillet fallit i forhold til det macho-fællesskab, som deres oprindelige forhold byggede på. Efter venskabet sættes på standby,

udvikler Frands ikke nye, dybe venskaber, men indgår i skiftende mere eller mindre mislykkede parforhold. I begyndelsen afspejler Frands' forhold til kæresten Katrin traditionelle kønsroller. Men efterhånden som kønsbevidstheden udvikler sig hos Katrin – i lighed med mange andre kvinder i 1970'erne – bliver denne del af Frands' maskulinitet diskvalificeret. Kun hvis den potente maskulinitet artikulerer sig som skarpsindig intellektuel analyse og fortolkningsmæssig beherskelse, bevarer den en fascinationskraft hos Katrin. Den maskulinitet, der er knyttet til Frands som intellektuelt arbejdende skribent og som del af den fælles køns- og klassekamp, består i en udholdenhed og stålsat vilje, der ikke står tilbage for den professionelle fodbold.

Forholdet til Katrin afspejler Frands' relation til den fælles kamp og til familien. Mens Frands og hans generation er vokset op i den ukrænkelige kernefamilie, hvor faderens rolle enten beroede på en udtjent autoritet (hos Frands) eller på et stadigt fungerende patriarkat (hos Franke), så er netop familien under opløsning for dem begge. Franke dræber sin kone og sine børn i frustration og afmagt, mens Frands' familie mindre dramatisk går i opløsning ved skilsmissen. Overfor sin søn bliver Frands den fjerne weekendfar, der går i zoologisk have, men ingen rolle har i den formative hverdag. Frands' rolle i den nye familiekonstellation reducerer den maskulinitet, der er knyttet til faderrollen, idet han hverken står som nærværende forbillede eller en autoritet, som sønnen kan definere sig selv i forhold til. I alle fællesskaberne skal Frands revidere sin identitet, fordi fællesskabernes spilleregler er i færd med at blive ændret. Det gør han i første omgang i den "timeout" på en måned, hvor han skriver sin historie med sønnen Aleksander som den forestillede modtager.

Omkalfatringen af mandeidealet sker altså i og med sproget, hvori konflikterne også formuleres. Uden sproget eksploderer det hele bare, som Frankes historie demonstrerer.⁴ *Fodboldenglen* lægger ud med sproglig afmagt og famlen, men får efterhånden skrevet sig frem til et smidigt sprog, der både er analyserende og billedrigt, følsomt og cool, parataktisk og hypotaktisk. Det rummer lige godt det labyrintiske og det lineære, giver overblik, samtidig med at det har sans for detaljen. Det er på en gang en beherskelse af sprogets centralperspektiv og en ikke mindre maskulin evne til at "drible, ude i det, midt i det" (s. 240). Frands – og dermed Hans-Jørgen Nielsen – vikler sig således ind og ud af syntaksen på en

⁴ I romanen findes der også sprog, der ikke duer til at udtrykke et nyt fællesskab og en ny maskulinitet i. På den ene side kæmper Frands med det marxistisk-akademiske sprog, som han har til opgave at oversætte fra tysk til dansk, på den anden side kæmper han med den modernistiske forfatter Rainer Maria Rilkes metaformattede og mytiske sprog. Mens Rilke kun omtales perifert, så går kritikken tættere på det maskuline og undertrykkende marxistiske sprog. Det er en ørkenvandring "af loc.cit. og op.cit. og ibid., isprængt øde bjerge af bogtitler (akademiske kammerater sætter nødig ord til verden, uden de er armeret med et panser af fodnoter" (Nielsen, 1979, s. 9).

måde, der selv performer en ny maskulinitet. Han kan på én gang udtrykke sig individuelt og bidrage til udvikling af den kollektive bevidsthed. Den ”gamle” mand er død, og en ny og bedre har fundet sin foreløbige form.

Venskab: konkurrence og ømhed mellem mænd

I de aktuelle værker, der viderefører 1970’ernes maskulinitetsdiskussioner, falder mange fællestræk med *Fodboldenglen* i øjnene, fx optagetheden af venskabsrelationer til andre mænd; tilbageblikket på barndommen; forælderrollen i relation til et barn, der kommer til verden, og som manden må forholde sig til som far; samt udlægningen af selve skriften som det medium, hvori refleksionsprocessen omkring det maskuline kan finde sted.

I Victor Boy Lindholms *En del af hjertet* (2022) er det netop et venskab fra barndommen, der giver anledning til fortællingen. Duet er den endnu ufødte datter, som jegfortælleren Victor romanen igennem bekender sig til. Fortællingen kredser om venen Mark, der – ligesom Franke i *Fodboldenglen* – nu er død, og som – også ligesom Franke – var i tæt kontakt med en ødelæggende form for maskulinitet. Mark og Franke har det til fælles, at de vokser op med en ufølsom og hård far, der lærer dem at dominere, slå og bruge en kniv frem for at tale og forholde sig konstruktivt til egne følelser. Frankes far kommer fra arbejderklassen, Marks far er læge, men det gør ingen forskel på dette punkt.

En del af hjertet bevæger sig i det hele taget som *Fodboldenglen* i en mandeverden, dog ikke repræsenteret ved fodbold, men ved fisketure og jagt. ”Første gang jeg møder Mark, tager han et liv” (Lindholm, 2022, s. 24), fortæller Victor. Drabet er på en gedde, Mark har fanget, og som han dræber med en metalstang, mens Victor ser på. Mark jager også fugle; Victor beskriver, hvordan han koldblodigt sniger sig ind på fugleflokken med en passende sten i hånden, ”tager sigte og præcist rammer den stærkeste og største fugl i flokken for at gøre mest mulig skade. [...] Det er Marks far, der har lært Mark at dræbe fugle” (s. 27). Det er imidlertid ikke så simpelt, at dræberevne bare er ensbetydende med giftig maskulinitet i *En del af hjertet*. En ambivalens er hele tiden til stede. Den kommer fx til udtryk i Victors lede ved hans egne fiskemetoder, da han mange år senere, efter at have mistet kontakten med Mark, slipper fiskene fri igen, når han har fået dem på krogen, fordi han ikke kan lide at gøre en ende på deres liv. Det er alene suset, det handler om. For Mark handlede fiskeri også helt konkret om at skaffe mad på bordet, som når de som store drenge slog lejr ved Vesterhavet og levede af de fisk, Mark fangede.

Samværet på fiske- og jagtturene, er – ligesom i *Fodboldenglen* – indrammet af konkurrence og dominans, her i form af byttenedlægning. Men indenfor denne ramme opstår der også indimellem et rum, hvor Victor og Mark kan vise følsomhed og ømhed for hinanden, som da de fx sidder i kælderen og konkurrerer om at binde de bedste fluer til fisketuren, og Mark pludselig bryder tavshedskodekset og betror: ”Jeg føler mig alene” (s. 49). Det bliver dog ved øjeblikkene. Spørgsmålet om, hvad der skete med disse spirende venskaber; hvordan det ømme i relationen til de barndomsvenner, de dengang kom så tæt på, stivnede og forsvandt, står tilbage for Victor. Marks livsbane er, som Frankes, en tragedie. Da han er blevet voksen, bliver han, efter nogle år i militæret, fundet død i en skov. En alt for tidlig død. I refleksionen over disse skæbner kommer Victor (ligesom Frands) videre: Han udvikler sig henimod den mere omsorgsfulde far, som han ser, Mark manglede, og som han derigennem forstår, at han skylder sit kommende barn at være.

Faderskab: fædre og sønner om igen

Som vi allerede har antydnet, diskuterer mange aktuelle værker maskulinitet i forlængelse af relationen mellem en far og et barn. I *En del af hjertet* er forholdet til barnet, ligesom i *Fodboldenglen*, den ramme, der sætter hele skriften i gang. I Kristian Leths erindringsbog *En vej ud af tågen* (2022) er det dog ikke, som i de øvrige værker, en fars, men en søns perspektiv, der er udgangspunktet for refleksionerne omkring maskulinitet. Via et opgør med sin egen far – som er blevet omdrejningspunkt for meget af diskussionen af bogen i medierne – forsøger Leth at nærme sig et nyt ideal for manderollen. Manglen på maskuline rollemønstre beskrives i bogen metaforisk som en mangel på ledestjerner eller som en tåge, der skal forlades.

Da jeg skulle rejse selv, var der ingen ledestjerne. Der var intet mål.

Min far er sød. Han har et venligt sind, som man hurtigt glider ud af. Han elsker verden.

Han insisterer på sin egen forklaring og på sin egen måde.

Men han har ikke taget ansvaret for mig. Han har haft sig selv nærmest.

Det kommer ikke igen. Intet af det kommer igen. (Leth, 2022, s. 85)

At være far er ifølge citatet at sætte sig selv på standby. Det er at udskifte sine egne individuelle behov med familiens kollektive. Jegets far fejlede, fordi han satte ”sig selv nærmest” og insisterede på ”sin egen forklaring”. Det var den individuelle realisering, der

kom først for faren, som primært har opnået anerkendelse som mand fra en upersonlig og distanceret offentlighed, men sjældent fra det nære fællesskab. *En vej ud af tågen* afviser en sådan maskulinitet, der søger anerkendelse i abstrakt samfundsstatus – som fx sexsymbol, succesfuld forfatter eller æstetiker – fremfor de mere etisk forpligtende relationer fundet i det nære og familiære. Bogens mandetypologi minder på denne måde om Kierkegaards distinktion mellem æstetiker og etikeren.

Fortællerens opgør med sin far er samtidig et generationsopgør, som både retter sig mod farens generation og jegets egen. Babyboomergenerationen, som Leths far tilhører, har været mål for meget kritik de senere år, måske bedst illustreret af den allestedsnærværende ”okay boomer”-vending. Generationen, fortælleren selv tilhører, Generation X (altså mænd født mellem rundt regnet 1965 og 1980), står dog også for skud i bogen.⁵ Det er særligt Gen-X-mandens lidt forkvaklede forhold til kønsroller og ansvarlighed, som angribes af Leth: ”Er vi virkelig en hel generation, der tror, det bliver ved med at være charmerende at gå i sneakers? Halvtredsårige, der går i skinnende sneakers. Tresårige?” (Leth, 2022, s. 94). Gen-X-mænd er kendetegnet ved en slags kronisk-ironisk livsindstilling, de er gode til at aflæse koder og gebærde sig i sociale kontekster, hvor spil om status og anseelse vejer tungt. For dem er intet helligt, hvilket gør dem dygtige til at afmontere kritik og flyde oven vande. Gen-X-mænd spiller spillet, men har samtidig svært ved at forpligte sig på værdier og tilslutte sig meningsfulde fællesskaber. De er derfor ude af stand til at tage ansvar eller forsvare deres egen maskulinitet og valg som mænd.

I bogen bliver det tydeligt, at Leths maskulinitetsideal drejer sig om ansvarlighed – et ansvar, som han synes mangler i sin generations mandefællesskaber:

Men mænd tager svære valg. De vælger det besværlige. De tør godt tro på, at der er en mening med livet. Meningen med livet er en byrde, et opdrag. Den skal hele tiden manifesteres. Man skal holde fast i den.

Meningsløsheden er let. Kynisme er billigt. At give slip på håbet er lettere end at holde fast i det. (s. 95)

Det er gennem ansvar, man finder sig selv, finder sin plads som mand, far og voksen. Om ansvar er en særlig maskulin værdi, dvæler Leth ikke ved, men han fremlægger det som en

⁵ Kritikken af Gen-X-manden flugter godt med den senere tids fornyede opmærksomhed på ”89’erne” i medierne. Se fx Dressler-Bredsdorff, 2022, og Villemoes, 2022.

eksistentiel fordring til alle voksne mænd at *finde vej ud af tågen*. Det leder mod slutningen til en delvis forsoning med faderen, som fortælleren stadig mener har opført sig uansvarligt, men som han kan tilgive, efter han har erobret sin egen fortælling. På denne måde bliver jeget både søn og far på samme tid i bogens forløb. Eller rettere, det er gennem den narrative forpligtelse, at fortælleren opnår en ansvarlig maskulinitet (se fx Lothe & Hawthorn, 2013). En lignende udvikling ses som nævnt hos Frands i *Fodboldenglen* og hos Victor i *En del af hjertet*, idet det i sidste ende er skriften – formuleret via de to jegfortælleres henvendelse til barnet – der bygger bro mellem generationerne ved at bryde tavsheden og give form til en positiv, etisk forpligtende maskulinitet.

Familie: den stærke, bløde mand i hjemmet

Såvel Hans-Jørgen Nielsens som Kristian Leths og Victor Boy Lindholms værker er først og fremmest optaget af relationer mellem mænd eller drenge, selv når henvendelsen er til en endnu ufødt datter. Faderskabet – set fra enten farens eller sønnens perspektiv – sender alle disse jegfortællere på en rejse tilbage til deres egen barndom og ud i en revurdering af de maskuline værdier, de er vokset op med.⁶

I Duncan Wieses *Kirsebærplukkerne* (2022) er de virkelige mænd fra barndommen udskiftet med mytiske helteskikkelser, der kun lige antydes for derefter – med faderskabet – at blive forladt eller omskrevet til fordel for et forpuppet nærvær i familiens skød. De digte, der foregår i tiden med det helt lille spædbarn, har overskriften ”Omfale” – en henvisning til den græsk-antikke myte om helten Herakles, der blev tvunget til at klæde sig i kvindetøj og udføre såkaldt kvindearbejde for dronning Omfale. I *Kirsebærplukkerne* er dette arbejde imidlertid ikke påtvunget og ydmygende, men frivilligt og engageret, og det afføder et sensitivt, grådligt jeg, der får skellet mellem far og mor til at vakle. Jeget både længes og ængstes ved tanken om at have bryster og blødt mellemkød, være nogens mor, samtidig med at det står sort på hvidt i en mail: ”jeg er nogens far” (Wiese, 2022, s. 45).

I *Kirsebærplukkerne* er spørgsmålet om maskulinitet og mandefællesskaber placeret helt fremme i forgrunden gennem titlens reference til lotusæderne i Homers *Odysseen*. *Odysseen* beretter om Odysseus’ lange hjemrejse efter krigen i Troja. Som var han fanget i en drøm, hvor man ikke kommer ud af stedet, må Odysseus sammen med sit mandeslæng så grueligt meget igennem, før han kan finde ud af at vende hjem og slå sig endeligt ned med Penelope.

⁶ Det er ikke overraskende, at faderskabslitteraturen hitter i Skandinavien, hvor idealet om den involverede far har vundet indpas de senere år (Johansson & Andreasson, 2017).

De trængsler er fraværende i *Kirsebærplukkerne*, så referencen fungerer snarere som et afsæt at skrive sig væk fra end i forlængelse af. Det jeg, som fjøjer rundt med sit slæng og vender hjem som krigshelt, er reduceret til et minimum. I stedet er der tale om et jeg, som er og bliver hjemme. Kirsebærrene lokker ikke som lotussen i *Odysseen* mændene væk fra hjemmet med sin søde og ansvarsløse forglemmelsesrus; de bliver plukket af manden *til* hjemmet. Fra første færd viser jeget sig som en samler frem for en erobrere; sværdet er udskiftet med en frysepose, og kroppen bliver ikke brugt til at kæmpe med, men til at klatre op efter bær til duet og det barn, der vokser i hendes mave.

Midt i de udflydende, følsomme digte springer der imidlertid også en ny aggressivitet frem: ”Dealerne bruger kanonslag/ som signal om at der er noget der skal hentes/ jeg får lyst til at slå dem ihjel/ jeg har en attrappistol liggende/ i skrivebordet fra dengang vi lavede film/ jeg har lyst til at løbe ud efter dem/ og true dem// hvis I fucking gør det en gang til/ slår jeg jer ihjel” (s. 51). Denne aggression er ikke udløst af et egoistisk og ødelæggende behov for selvhævdelse i et konkurrencepræget mandefællesskab, men af en beskyttertrang, et omsorgs-gen i forhold til en familie. Som jeget konstaterer, da han senere må hugge halsen over på en syg høne: ”det er let/ at slå ihjel” (s. 167). Det er ikke – som med de fugle, der må lade livet i *En del af hjertet* – dræberinstinkt og drengestreger, der driver jeget til hugget, men medfølelse for den lidende høne, som varsomt aflives og gravlægges. Man kan forestille sig, at mænd som dem, Kristian Leth kritiserer, i mødet med en sådan rallende høne på dørtrinnet ville være drejet om på hælen, småfløbende, men hurtigt videre, ansvarsfor-flygtigende og vattede på andres vegne. Jeget i *Kirsebærplukkerne* har – i modsætning til disse mænd – den stærke krop og handlekraften til at dræbe, men søger en ikkedestruktiv, omsorgsfuld brug af disse traditionelt maskuline værdier. ”[H]ar du set mine store arme/ og mine små bryster” (Wiese, 2023, s. 58), spørges der stolt. Det er et jeg, der relaterer sig til såvel den mandlige råstyrke, der kan yde beskyttelse, og den kvindelige modermælk, der kan give næring – og sideordner dem som to ligeværdige, vitale kilder til omsorg.

Det er i familien, at den nybagte far i *Kirsebærplukkerne* finder og aktiverer sin maskulinitet på en meningsfuld måde. Han synes derimod ikke at have ret meget at gøre med andre mænd, end ikke andre fædre. Årsagen til den manglende kontakt skal i denne sammenhæng ikke nødvendigvis findes i mænds generelle, manglende knowhow i forhold til at dele deres erfaringer og tale sammen om deres følelser. Isolationserfaringen er et definerende træk ved hele den aktuelle bølge af skønlitteratur, der bearbejder dét at blive forælder, og som indtil videre tæller flere mødre end fædre. Gennemgående i disse værker er,

at forælderen befinder sig i en intim boble med barnet, afkoblet fra resten af verden. Det træk går igen i *Kirsebærplukkerne*. Der er godt nok et digt, der hedder ”Fædre”. Disse fædre har dog ikke mere med hinanden at gøre end en hyppig, men tyst krydsning af barnevogns-ruter, hver varsomt trillende med sin vogn: ”Vi hilser ikke når vi går forbi hinanden/ Vi er fædre med sovende børn// [...] Vi går forbi hinanden og vender/ der hvor stien ender/ og går forbi hinanden/ igen” (s. 75). Hvis man skal tale om et fædrefællesskab, består det udelukkende i det fælles vilkår at være henvist til hver sin isolerede bane i et smalt, svalende skovstykke adskilt fra den sociale verden udenfor: ”på hver side er der liv/ vi ikke kender til” (s. 75), snarere end i fysisk kontakt og dialog.

Til gengæld knytter jeget et stærkt bånd til børnene i den blok, hvor familien bor i den første tid af barnets liv. De opsøger nysgerrige og forventningsfulde den nytilkomne legekammerat, mens jeget er på barsel: ”jeg taler mere/ med børnene/ end deres forældre/ de fortæller mig alt” (s. 78). Farens engagement i børnenes verden omkring blokken, dvs. den udvidede hjemmebane, står i kontrast til det voksenforladte gårdmiljø i *Fodboldenglen*, hvor Frands og Franke så effektivt socialiseres af børnenes egen nådesløse hakkeorden. Da familien i *Kirsebærplukkerne* senere flytter til Fyn i et hus på landet, forlades dette børne-fællesskab imidlertid. I stedet udvides familien med en hundeaftig kat og en robotstøvsuger, som jeget tager sig godt af. Med disse nye ikkemenneskelige medlemmer, der har til opgave at fange mus og gøre rent, antydes der i det hjemlige fællesskab også en model for et ømt og gensidigt forpligtende arbejdsfællesskab.

Også hos Wiese får den skriftlige formidling til opgave at vise vejen frem for maskuliniteten, fx da en gæst, som jeget knap orker at have besøg af, efterlader en boggave, som jeget til gengæld møder med stort engagement: ”jeg græder mens jeg læser/ om de etruskiske votiver/ billederne af mænd/ der holder spædbørn/ omsorgen som et fælles anliggende” (s. 163). I lighed med de andre værker i denne artikel fremstiller *Kirsebærplukkerne* således skriften og kunstens evne til over lange afstande at skabe kontakt mellem mænd og formidle en omsorgsfuld form for maskulinitet.

Performativ mandighed: at spille mand for andre

Geir Gulliksens essaysamling *Hvis jeg var mand* (2023) skiller sig ud fra det øvrige materiale behandlet i denne artikel ved at fremhæve maskulinitet som en primært performativ størrelse. Hans bidrag til den aktuelle maskulinitetsdebat drejer dog alligevel ikke helt af, idet den positive maskulinitet for ham at se er noget, der performs i et hensyn til andre og til

omgivelserne. Orienteringen mod det fælles; en ide om, at det maskuline som positiv værdi må tilskrives et bidrag til helt konkrete situationer i det fælles liv, finder vi altså også her.

I et af essayene diskuterer Gulliksen begrebet ”mandighed”, og om det overhovedet giver mening at bruge dette ord i dag. ”Mandig” er måske noget af det mest latterlige, man kan forestille sig i dag, forbundet med alt det, som feministen Gulliksen har flygtet fra hele sit liv. Gulliksen beskriver i bogen sin opdagelse af feminismen i de tidlige ungdomsår som en slags vækkelse. Ikke desto mindre mener Gulliksen, at der er noget værdigt at redde i mandighedsbegrebet, selvom han selv sjældent indtager det mandiges position. Mandig er i hans udlægning ikke noget, man er; det er snarere en stil, man kan tage på sig i bestemte situationer. Med Judith Butlers (2011) terminologi kan man sige, at det er en kønnet performance, man kan spille og bruge strategisk i visse mellem menneskelige relationer. For Gulliksen handler mandighed om en slags stoisk altruisme eller selvopofring, som kan være nyttig til visse tider:

Mandighed er at ville være til nytte og tage sig af andre, også hvis de andre ikke ønsker det eller har brug for det. Mandighed er at undlade at betragte sig selv som offer, især hvis man faktisk ikke er det. Mandighed er at nøjes med det der findes, og eventuelt tvinge andre til også at nøjes med det der findes, selv når de ikke er i stand til det, eller ikke burde det. Mandighed er at hanke op i sig selv, tage sin egen eksistens alvorligt og ikke nøjes med den man i udgangspunktet er, men prøve at forædle sine gode sider og modarbejde alle de dårlige. Mandighed er at skjule sine dårlige sider. Mandighed er også at skjule sine gode sider. Mandighed er ikke at frigøre sig selv eller andre, men at holde ud. Og nogle gange er det helt nødvendigt bare at holde ud. (Gulliksen, 2023, s. 123)

Ifølge Gulliksen er der noget positivt at hente i denne stoiske mandighed. Det er ikke en position, der er forbeholdt mænd, da kvinder også kan indtage samme stil, som kan ”videreudvikles, leges med og spilles på, reformuleres på måder der ikke har været almindelige før. Måske findes der noget i det mandige der kan bruges af alle” (s. 126). På samme måde er omsorg heller ikke, som Gulliksen ser det, forbeholdt kvinder: ”Jeg tror ikke der er kønsforskkel på omsorg. Den blanding af omhed og fasthed som min mor stod for, var ikke typisk kvindelig, og den bliver ikke typisk mandlig når det er mig der prøver at omsætte den” (s. 150). Det mandige er en position, der kan hjælpe andre ved at tilbyde en dæmpet affekt, der også er en form for omsorg. Mandigheden skaber ro i urolige tider.

Det er interessant, at det, som Gulliksen fremhæver som positivt ved mandigheden, ligger tæt op ad, hvad mange forbinder med maskulinitetens mere dystre sider: stilhed, uudtrykte følelser, at være en ”træmand”. Det mandige kan da heller ikke stå alene ifølge Gulliksen, men kan bruges som tillagt stil, man kan træde ind og ud af i sin rolle som støtteperson for andre. Ifølge Gulliksen kræver det en vis portion af det traditionelt kvindelige for at kunne være ordentlig mandig: ”Altså selvbevidsthed, evnen til at se kritisk på sig selv, muligheden for at stoppe, korrigere, begynde forfra” (s. 101). Først efter at have omfavnet denne feminine selvbevidsthed og opmærksomhed på omgivelserne kan man træde ind i det mandige, fordi man først må indse, hvilken indflydelse man har på sine omgivelser, for at vide, hvornår mandigheden er ønsket.

Kombinationen af det traditionelt kvindelige, opmærksomhed på sig selv og sin indflydelse på andres humør, og en stoisk mandighed forbindes af Gulliksen altså med en sund måde at performe sin maskulinitet på. Og han mener, det er noget, der skal kultiveres eller trænes ligesom andre ting i tilværelsen:

[...] der findes en anden måde at have indblik i sig selv på, som jeg prøver at lære mig, og som handler om at blive mere opmærksom på de andres nærvær i én selv, og ens egen virkning på andre. At være til stede i et rum uden at ville gøre sig til midtpunkt eller påvirkende kraft. At kunne gøre sig usynlig når der er brug for det, eller tilpasse sig de behov der findes i rummet. Ikke for at blive demonstrativt empatisk eller omgængelig, men for at vedligeholde en varsomt lyttende, upersonlig form for vågenhed. (s. 102-03)

På den måde skaber Gulliksen en positiv maskulinitet gennem opmærksomheden og forpligtelsen på omverdenen og de fællesskaber, manden indgår i. Sammenlignet med fx Leth og Wiese er Gulliksens maskulinitet en mere performativ én af slagsen, hvor man tager mandigheden på sig som en af flere roller, der kan spilles i det sociale maskeradespil. Det giver igen mindelser om Hans-Jørgen Nielsen og hans begreb om attituderelativisme, som også virker ind i den maskulinitetsforhandling, der finder sted i *Fodboldenglen*, hvor forskellige identitetsroller spilles i forskellige situationer som følge af en erkendelse af, at attituder er socialt konstruerede. Væsentligt for Gulliksen er dog, at mandigheden ikke bør spilles for at skaffe sig fordel i en social konkurrence eller magtspil, men netop for at kunne yde omsorg for dem, man holder af.⁷ Det er tættere på en slags frivilligt følelsesarbejde, der performes af

⁷ En sådan position minder om Karla Elliots indflydelsesrige begreb ”caring masculinities” (Elliott, 2016).

manden for at dæmpe angst eller skabe tryghed i hans tætte relationer – i lighed med det følelesarbejde, som kvinder har været tvunget til at udføre i den reproduktive sfære og i servicejobs i mange årtier (se Hochschild, 2012).

Konklusion – Missionen

I denne artikel har vi diskuteret, hvordan samtidslitteraturen har repræsenteret den komplicerede identitet som cis-mand og har søgt efter positive maskuline dyder. Er vi kommet tættere på et grundlag for ”den gode maskulinitet”, som kan adopteres af alle mænd, der har det svært med traditionelle kønsroller eller mandens rolle i en tid efter #MeToo? Næppe. Men en del af pointen med litteraturens mellemværende med maskuliniteten er måske netop også at afvise abstrakte one-size-fits-all-skabeloner, der kan generaliseres og passes ned over hovedet på enhver. I stedet må maskuliniteten vurderes i forhold til de hverdagsituationer, den optræder i. Det er et pragmatisk ærinde, hvor man vurderer maskuliniteter og deres samspil med andre identiteter og i deres virke i aktive fællesskaber. Dermed er ikke sagt, at alle maskuliniteter kan være lige gode, det er fx svært at se, hvordan en egocentrisk, voldelig eller ekskluderende maskulinitet kan bidrage til trivsel for de mænd, der udøver den, og den omverden, der underlægges den (se Kimmel, 2017).

Problemet, som diskussioner af maskulinitet ofte støder på, er, at maskulinitet ofte må forholde sig dikotomisk til en forestillet feminitet. Det kan medføre essentialisme og patruljering af kønsgrænser, som kan ende i marginalisering af minoriteter eller vedligeholdelse af uligheden mellem kønnene. I samtidslitteraturen ser man da også små ansatser til kønsessentialisme, som i den såkaldte moderskabslitteratur, eller når Leth snakker om at slås (for sjov) med sin søn, og Wiese sørger over mandens manglende biologiske evne til at brystføde sit barn. Men værkerne i denne artikel er samtidig dynamiske i deres forståelse af maskulinitet, idet de fastholder et konstant blik på den gode maskulinitet som værende betinget af det sociale rum, den udspiller sig i. Det er ikke biologi, der føder den gode maskulinitet, men forpligtelsen på de fællesskaber, som manden indtræder i.

Fælles for de litterære refleksioner over det maskuline, som vi har behandlet, er altså den indstilling, at en positiv maskulinitet er noget, der ytrer sig i og for et fællesskab: i samspillet med og ansvarligheden overfor andre på et hold, i et venskab, i en familie eller husholdning. I holdspillet fandt Hans-Jørgen Nielsen allerede i 1970’erne et fællesskab, som definerer en alternativ maskulinitet. Det gjorde det ikke af med forestillingen om stjerner og vandbærere, men nok med en entydig definition af den selvrådende, selvhævdende og

selvfede maskulinitet. Uden et hold er der nemlig ikke et spil. Og uden holdåndens solidaritet og opgivelse af egoistiske mål kommer der ikke en sejr. Samfølelsen og samspillet er en forudsætning, samtidig med at den individuelle præstation og vilje til kamp og sejr må med.

I 2023 fandt en ny type mandefællesskab plads i DR's bedste sendetid i form af Lasse Rahbæks dokumentarserie *Sirius*. Serien skildrer en række unge danske mænd, der er på farten for at håndhæve dansk-grønlandsk suverænitet over de øde egne i Nordøstgrønland. To mand og et koppel slædehunde er på patrulje i to til fire måneder om året, og de er her overladt til sig selv og det lunefulde klima. Kvinder kan søge ind i patruljen, men indtil videre har ingen kvinder klaret optagelseskravene, og dermed er Siriuspatruljen – ligesom Frømandskorpset – endnu eksklusive steder for mænd.

I dokumentarserien krydsklippes der mellem fire hold på tur og fire gamle holds fortællinger om deres dramatiske oplevelser med forfrysninger, dødsfald og hunde, der må ofres. Set i forlængelse af *Fodboldenglen*, men i modsætning til de andre værker, vi har diskuteret, er der her tale om fællesskaber af arbejdsmæssig karakter kombineret med en slags mission. Klasse- og kønskamp er udskiftet med nationale formål, ligesom de ubeboelige arktiske egne, som *Sirius* foregår i, er langt fra de hjemlige stuer, fodboldbaner og put & take-søer, der sætter scenen i de øvrige værker. I denne totale isolation er fællesskabet imidlertid ikke forsvundet, men, omvendt, fuldstændig afgørende for overlevelsen. Der er netop tale om en patrulje – ikke en individuel heltedmodig opdagelsesrejsende.

Arktiske helte er oftest forbundet med maskuline idealer praktiseret af fx Roald Amundsen og Knud Rasmussen. Især Amundsen er berømt og berygtet for en egenrådig og hensynsløs maskulinitet, der førte ham – og hans hold – til Sydpolen. Opdagelsesrejsende er ofte fremstillet som machotyper, der med lidt hjælp fra holdet og nogle indfødte klarer strabadserne netop på grund af deres særlige maskulinitet. Overfor den store isørken og overfor den store ”snedronning” kommer de traditionelle maskuline dyder i ekstrem grad til syne. Her skal mænd bevise deres mod, styrke, vilje og udholdenhed. Denne myte om traditionelle maskuline dyder bliver imidlertid sat på prøve i *Sirius*.

Det er ikke sådan, at mændene i *Sirius* ikke skal besidde maskuline dyder som mod, styrke, vilje og udholdenhed, men disse iscenesættes aldrig som værdier i sig selv. Instruktøren Lasse Rahbek noterer i et interview i *Politiken* den 26. februar 2023: ”Den vigtige pointe er, at de individuelle stærkmand-evner ikke kan stå alene. Sirius kunne ikke udføre deres opgave, hvis patruljen bestod af 12 selvhævdende actionmænd” (Kaarsholm, 2023). Og videre fremhæver han, at han ”oplevede helt grundlæggende nogle meget sunde maskul-

initetsidealer og nogle helt igennem ordentlige mandeforbilleder hos Sirius” (Kaarsholm, 2023). I Arktis er der brug for en maskulinitet, der sætter omsorg for makker og hunde forrest – ellers overlever man ikke. Der er tale om et dybt forpligtende fællesskab omkring en fælles mission under ekstreme forhold.

I tredje episode siger novicen om sin tomandsekspedition med den ældre makker: ”Det er sgu ligesom et ægtepar, det er det sgu. Jeg er konen, jeg har de gode bløde værdier. Og så Røde han er lidt mere den der spartanske machomand”. ”Nej”, siger Røde og smiler affærdigende (Rahbek, 2023, 2:00-2:20). Således rumsterer der også ganske traditionelle og stereotype forestillinger om det maskuline og det feminine, som man kan joke med. Tilbage står dog idealet om en mandlig identitet, som rummer mere end de stereotype egenskaber, for uden de bløde værdier går det netop ikke. Hvorvidt det er muligt at overføre disse idealer til et rum uden for det arktiske, maskuline reservat står imidlertid hen i det uvisse i *Sirius*. Knud Rasmussen citeres indledningsvist i 3. episode for følgende udsagn: ”Giv mig vinter, giv mig hunde – så kan I beholde resten”. Kvinder og seksualitet er taget ud af ligningen, og det er på ingen måde givet, at det arktiske mandeideal kan fungere i et andet miljø, hvor der er rivalisering om kvinder og magt. Muligheden synes dog at være til stede for denne unge generation af mænd, og det gør *Sirius* og de andre værker i denne artikel til håbefulde forbilleder for dagens mand.

Referencer

- Balslev, T. (2022, 22. september). Mænd har færre tætte venner end nogensinde. *Heartbeats*.
<https://heartbeats.dk/maend-har-faerre-taette-venner-end-nogensinde/>
- Butler, J. (2011). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Connell, R.W. (2020). *Masculinities*. Routledge.
- Dressler-Bredsdorff, M. (2022, 25. september). Deres idoler hedder Bertelsen, Lykkeberg og Meyer. Hvornår begynder de at tage ansvar? *Politiken*. <https://politiken.dk/kultur/art8347955/Deres-idoler-hedder-Bertelsen-Lykkeberg-og-Meyer.-Hvornar-begynder-de-at-tage-ansvar>
- Elliott, K. (2016). Caring Masculinities: Theorizing an Emerging Concept. *Men and Masculinities*, 19(3), 240-259.
- Felski, R. (2015). *The Limits of Critique*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gulliksen, G. (2023). *Hvis jeg var mand: Om køn og kærlighed*. Gutkind.

- Hochschild, A.R. (2012). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. University of California Press.
- Johansson, T., & Andreasson, J. (2017). *Fatherhood in transition: Masculinity, identity and everyday life*. Springer.
- Jørgensen, J.C. (1984). *Hamskjftet. Mændenes krise i litteraturen 1973-83*. Borgen.
- Kaarsholm, L.F. (2023, 26. februar). Rigtige mænd passer på hinanden. *Politiken*. <https://politiken.dk/debat/klummer/art9228090/Rigtige-mænd-passer-på-hinanden>
- Kimmel, M. (2017). *Angry white men: American masculinity at the end of an era*. Hachette UK.
- Leth, K. (2022). *En vej ud af tågen*. Gladiator.
- Lindholm, V.B. (2022). *En del af hjertet går ud af kroppen*. Turbine.
- Lothe, J., & Hawthorn, J. (2013). *Narrative Ethics*. Brill.
- Lynggaard, S. (2022). *Mandsforræder: Vores vrede, ansvar og potentiale* [e-bog]. Grønningen 1.
- Lynggaard, S. (2023, 13. januar). *Det her handler ikke om Andrew Tates syn på kvinder, men hans syn på mænd* [opslag]. Instagram. <https://www.instagram.com/p/CnWIIv2Mw5y/?hl=da>
- Nielsen, H.-J. (1979). *Fodboldenglen*. Tiderne Skifter.
- Rahbek, L. (2023). *Sirius* [tv-dokumentarserie]. DR.
- Villemoes, S.K. (2022, 18. december). X-mænd. *Weekendavisen*. <https://www.weekendavisen.dk/2022-50/samfund/x-maend>
- Wiese, D. (2023). *Kirsebærplukkerne*. Gutkind.